# Značenje i upotreba participâ u srpskohrvatskom jeziku

Napisao redovni pravi član

Dr A. Musić

*Primljeno u sjednici historičko-filologičkog razreda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 24. oktobra 1932.*

1. Zadaća je ovoj raspravi, da razloži značenje i upotrebu participâ u srpskohrvatskom jeziku s prigodnim osvrtom na druge jezike. Participi su pak indoevropskih jezika zapravo glagolski pridjevi. Da bi se dakle značenje i upotreba njihova razumjela, valja, prije nego k njoj pristupimo, ogledati značenje i upotrebu pravih pridjeva u srpskohrvatskom jeziku. Upotreba je pak njihova trojaka: atributivna, apozitivna i predikativna. Ogledajmo je dakle tim redom.

2. Pridjevom kao atributom pridijeva se imenici ili upravo onomu, što imenica znači, svojstvo, koje ga označuje kao jedan (makar koji) od članova čitave vrste, kojima isto svojstvo pripada, za razliku od onih, kojima to svojstvo ne pripada; tako na pr. atributom *crven* pridijeva se *cvijetu* svojstvo, koje ga označuje kao jedan od svih onih cvjetova, kojima isto svojstvo pripada, za razliku od svih onih, kojima ne pripada. Takovim se pridjevom odgovara na pitanje: kakav?, a oblik mu je neodređen, t. j. pridjev se deklinira po nominalnoj deklinaciji. Ako se jedan od članova s tim svojstvom hoće da istakne ne tek kao jedan (makar koji) od članova, kojima to svojstvo pripada, nego kao određen (taj i taj) takav član, onda se pridjevom odgovara na pitanje: koji?, a pridjev se deklinira po složenoj deklinaciji, t. j. oblik mu je određen; na pr. *crveni cvijet*. Evo primjer za jedan i drugi slučaj: Djevojka je našla *crven* i *modar* cvijet, *crveni* je ubrala, a *modri* je ostavila. Jezici, koji imaju neodređen i određen član, upotrebljavaju u prvom

slučaju neodređeni, a u drugom određeni, na pr. njem. Das Mädchen fand *eine rote* und *eine blaue* Blume; *die rote* pflückte es, *die blaue* liess es stehen. Atributivni pridjev čini sa svojom imenicom cjelinu, te ono, što se glagolom izriče, izriče se o imenici zajedno s pridjevom; isp. navedeni primjer. Ali na predikat može atributivni pridjev utjecati, jer mu može značiti uzrok, uvjet itd., ali se ne pridijeva imenici zato, nego pripada joj bez obzira na predikat; na pr. *Dobar* se učenik hvali (= ako je dobar). — U *visoku* kulu udario je grom (= jer je visoka). Upotreba atributivnih pridjeva u jeziku srpskohrvatskom (kao i u drugima) sasma je obična, te držim, da ne treba za potvrdu primjerâ iz narodnoga govora navoditi. Isp. Daničićevu Srpsku sintaksu str. 6; pa Maretićevu Gramatiku i stilistiku hrv. ili srp. knjiž. jezika 2. izd. str. 421.

Atributivni su i oni pridjevi, koji u narodnim pjesmama čine t. zv. epitheta ornantia, na pr. bijelo lice, britka sablja, crveno vino, gizdava djevojka, golema nevolja, grozne suze, kićeni svatovi, ljuta rana, rujno vino, rumena ruža, sinje more, sivi soko, stara majka, svilen pâs, tanana košulja, vjerna ljuba, zelena trava, zlatan prsten itd. Epitheta ornantia razlikuju se od običnih atributa tim, što izriču svojstvo, koje ima svaki član iste vrste (svaka ruža misli se da je rumena, svaki soko siv itd.), te se sama sobom razumiju, a izriču se samo zato, da bi prikazivanje bilo življe i plastičnije. Kod vlastitih imena ili kod drugih individualnih pojmova epitheton ornans ne može značiti svojstvo, koje svakomu članu iste vrste pripada, nego neko značajno svojstvo, koje baš njima u osobitoj mjeri pripada, te se, kad se ime spomene, odmah i na to svojstvo pomisli, na pr. stari Jug Bogdan, krilati Relja, Kosovo ravno, tiho Dunavo, bijelo Senje itd. Ali kod ličnih imena mjesto pridjeva često atribut čini imenica, na pr. Budalina Tale, Relja Krilatica itd. Za određeni i neodređeni oblik vrijedi i ovdje ono, što je za atributivni pridjev uopće rečeno.

3. Pridjevom kao apozicijom ne će se uopće da označi ono, što imenica znači, jer je već potpuno označeno, nego se hoće da istakne, da mu se pridijeva svojstvo, koje utječe na vršenje radnje glagolskoga predikata, i to ponajviše kao uzrok ili uvjet, ili pokazuje posljedak (učinak) te radnje, a baš zato se i pridijeva; na pr. Seljanin *žedan* i *željan* vina pođe za njim. N. prip. 294.* (jer je bio

* N. pj., N. prip., N. posl. znači Vukovo bečko izdanje srpskih narodnih umotvorina. Druge se kratice slažu s onima u Akademijskom Rječniku.

žedan i željan vina). — Evo meni *tužnoj* redak dođe, da do veče idem Arapinu. N. pj. II, 419. (da je djevojka tužna, to je posljedak tomu, što joj takav redak dođe). Od atributivne se dakle apozitivna upotreba razlikuje po svrsi, s kojom se pridjev riječi pridijeva, kao što je netom spomenuto, a onda i po značenju. Atributivnim se naime pridjevom onomu, što imenica znači, neko svojstvo pridijeva kao postojano, apsolutno, a apozitivnim kao prolazno, makar inače bilo i postojano, ali se ne pridijeva kao takavo, nego samo s obzirom na radnju glagolskoga predikata. Kad između atributivne i apozitivne upotrebe ne bi bilo razlike (kao što je mislio i Maretić u 1. izdanju svoje Gramatike i stilistike u § 460, b., dok u 2. izdanju i on priznaje razliku te za pridjev u apozitivnoj službi stvara bez potrebe nov naziv: privezak, adjunkcija), atributivni pridjev, koji bi ponajviše pripadao ličnoj zamjenici ili imenici, koja bi kao i lična zamjenica značila posve određen pojam, imao bi dolaziti i sam u određenom obliku, a kad tamo on dolazi ponajviše u neodređenom. A tome je uzrok, što se pridjev u apozitivnoj službi drži za zastupnika posebne rečenice, u kojoj bi on bio predikat; na pr. Seljanin *žedan* i *željan* vina pođe za njim. N. prip. 294. (žedan i željan vina = jer je bio žedan i željan vina). Kadšto se apozitivnomu pridjevu dodaje particip *budući, bivši,* koji znači, da je rečenica, za koju je kazano, da je može zastupati sam apozitivni pridjev, participski konstruirana tako, da joj je glagol (kopula) metnut u particip, a pridjev joj je predikat; na pr. Derviš *ne budući gladan* ne načne pogače odmah. N. posl. 354. (ne budući gladan = jer nije bio gladan). — A Josif muž njezin, *budući pobožan,* i ne hoteći je javno sramotiti, namisli je tajno pustiti. Vuk Mat. 1, 19. *(δίκαιος ὤν,* quum esset iustus; u lat. se upotrebljava čitava rečenica, jer nema participa, koji bi kao srpskohrvatski *budući* odgovarao grčkomu *ὤν).* — Kad dakle vi, *zli budući,* umijete dare dobre davati djeci svojoj. Vuk Mat. 7, 11. (*πονηροὶ ὄντες,* quum sitis mali). Više primjera u Akad. rj. I, 368. i d., u Ivekovića-Broza I, 60, u Maretića Gram. i stil. 2. izd. § 625, a). Napokon valja na um uzeti i to, da u posve jednakoj funkciji dolazi i imenica; na pr. Slavuj ptica mala svakom pokoj dala, a meni *junaku* tri tuge zadala. N. pj. I, 392. — A mene *vilu* od gore, mene je gora rodila. I, 65. — Pošto one otidu u crkvu, đevojka *sirota* stane plakati. N. prip. 127. Mislim, da nitko ne će poreći, da je istaknuta imenica u tim primjerima apozicija. Tako bi se i u primjeru: Ne znam *jadna* vas kako žaliti (N. pj. I,

405) mjesto *jadna* moglo reći *jadnica* (ne znam *jadnica* vas kako žaliti). I imenica *jadnica* bila bi apozicija. Onda pak valja da i pridjev *jadna* u jednakoj upotrebi bude apozicija. Tako bi se i u primjeru: Nego mene *starca* poslušajte (što ga navodi Daničić Sint. str. 6) mjesto *starca* moglo reći *stara* (nego mene *stara* poslušajte), pa kao *starca*, tako bi i *stara* moralo biti apozicija. Često je apozitivni pridjev usklik od žalosti, bilo da onaj, što govori, žali svoju sudbinu, bilo da pokazuje saučešće s tuđom, a onda može pridjev biti i u nominativu, dok je riječ, kojoj pripada, u drugom padežu, na pr. Ne bila vas vašeg brata želja, kano mene i brata mojega! što me *tužan* (mjesto *tužna)* ovud poteralo! N. pj. II, 79. — Jesam li ti, *bolan* (mjesto *bolnu)*, govorila, da ne činiš u nedelju kavge? II, 409.

U primjerima iz N. pj., koji će se sada navesti, dolaze u apozitivnoj službi najčešće pridjevi: *mlad, jadan, tužan, bolan.* U onima iz N. prip. dolaze češće drugi. Navest će se pak po alfabetskom redu pridjevâ: Za što zgubi moga pobratima? Na što si se, *bolan,* prevario? N. pj. II, 342. — Jel' ti *bosoj* po snijegu zima? I, 528. — *Gladan* i patrijar hljeba će ukrasti. N. posl. — Mededović *gladan* ne imajući kud kamo prekrsti se, pa onda počne jesti. N. prip. 3. — Što ću, Bože, ovako *grdan?* N. pj. II, 85. — Jao *jadna!* ude li sam sreće! Da se, *jadna,* za zelen bor vatim, i on bi se *zelen* osušio. II, 319. — Kako *kleta* na vješala dođe, ta srdito na katane viknu. II, 501. — Tebe hoće Arap prevariti, te će mi te *luda* pogubiti. II, 460. — Ti opremaš dobra konja na vojsku, na kom' mene *ludu mladu* ostavljaš? I, 208. — Ja sam *mlada* ogledalo sama. I, 624. — (Tu mu dođe) od Bosne trideset kapetana, te se *mladi* banu pokloniše. II, 180. — Štogod Ture *pjano* govorilo, to *trijezno* bješe učinilo. II, 401. — On poteže sablju od bedrice, al' se *pusta* ne da izvaditi. II, 110. — *Sit* veseo, *gladan* plakao (odgovori onaj koga zapitaju kako mu je ime, a on ne će da kaže), t. j. ako sam sit, zovem se veseo, ako li sam gladan, zovem se plakao. N. posl. 286. — Divljan *slijep* skoči kao mahnit. N. prip. 148. — Dodajde mi malo vode ladne, da s' napijem *trudan* i *umoran.* N. pj. II, 492. — Sad vam je vreme pevati, a meni *tužnoj* plakati. I, 288. — Ona *vesela* uzme prve haljine s vrha sve od same svile. N. prip. 127. — Kovilje i rano bosilje! što si *zeleno* tako poleglo? N. pj. I, 10. — On *žalostan* zahvali Boga, i reče. N. prip. 85. — Ko mi dođe, da mi je čestita, *živu* ću mu oči izvaditi. N. pj. II, 530. — Ja sam

jarac živoderac, *živ* klan, ne doklan, *živ* soljen, ne dosoljen, *živ* pečen, ne dopečen. N. prip. 246.

Iz primjerâ se vidi, da apozitivni pridjev ima najčešće kausalan, rjeđe hipotetički, koncesivan ili konsekutivan smisao.

4. U predikativnoj službi nahodi se pridjev i onda, kad uz kopulu čini pravi predikat, na pr. Šuma je *zelena*. Ali ovdje nas ta služba toliko ne zanima, koliko ona, u kojoj on pravi glagolski predikat samo označuje. U toj se pak službi pridjevom onomu, što riječ, kojoj pripada, znači, neko svojstvo pridijeva samo za vrijeme vršenja radnje glagolskoga predikata; ona se dakle vrši samo uz to svojstvo, ili stvojstvo, koje pridjev znači, očituje se samo uz vršenje radnje glagolskoga predikata; moglo bi se također reći, da svojstvo pripada riječi, kojoj se pridijeva, samo kao dijelu rečenice; na pr. Pa potrže nože od pojasa, te udara sebe u srdašce, *mrtav* pade pokraj braca svoga. N. pj. II, 81. Svojstvo, da je mrtav, pridijeva se Predragu samo za momenat, kad je pao; da je pao, kaže se za Predraga samo za momenat, kad mu je pripalo svojstvo, da je bio mrtav; svojstvo, da je mrtav, pripada Predragu samo kao subjektu ove rečenice. U predikativnoj službi dolazi pridjev gotovo samo u neodređenom obliku, jer je upravo predikat (Predrag je pao tako, da je bio mrtav). Glagol vrši donekle onakovu službu kao glagol *biti*, kad je kopula, t. j. kad samo sastavlja nominalan predikat sa subjektom (na pr. Predrag je bio mrtav), ali nije onako, kao kopula, izgubio pravoga svoga značenja. Particip *budući (bivši)*, koji se dodaje apozitivnomu pridjevu, vrlo se rijetko dodaje predikativnomu (na pr. Ko bi god ušao k caru unutra u dvor *ne budući pozvan*, jedan je zakon za nj, Dan. Jestira 4, 11). Budući da se u grčkom particip *ὤν* dodaje i predikativnomu pridjevu (v. Kühnera-Gertha II, 66), moglo bi se jamačno i u srpskohrvatskom *budući*. Možda se to ne čini, da se ne bi onda predikativni pridjev shvatio u apozitivnom značenju (na pr. budući mrtav pade = pade, jer je bio mrtav). I u grčkom čini se da *ὤν* češće dolazi uz apozitivan nego uz predikativan pridjev.

Predikativni se pridjev s apozitivnim slaže u tom, da se jednim i drugim onomu, što znači riječ, kojoj pripada, pridijeva prolazno svojstvo, dok se atributivnim pridijeva postojano svojstvo (isp. § 3.). Ali je razlika u tom, da svojstvo izrečeno apozitivnim pridjevom na radnju glagolskoga predikata utječe (kao uzrok, uvjet), dok predikativni pridjev o radnji glagolskoj zavisi, te je samo označuje;

apozitivni je pridjev po tom prema radnji glagolskoj u mišljenju prius (osim slučaja, kad joj je posljedak), a predikativni posterius. Tako se kod primjera navedena u § 3. za apozitivnu upotrebu pridjeva: Seljanin *žedan* i *željan* vina (N. prip. 294.) pita, što je seljanin žedan i željan vina učinio? Odgovor: pođe za njim (prius je apozitivni pridjev, a radnja je glagolska posterius). A kod primjera malo prije navedena za predikativnu upotrebu pridjeva: *Mrtav* pade pokraj braca svoga (N. pj. II, 81.) pita se: kakav (kako) pade pokraj braca svoga? Odgovor: mrtav (prius je radnja glagolska, a predikativni je pridjev posterius). Osim toga valja na um uzeti, da se apozitivan pridjev može zamijeniti uzročnom, uvjetnom itd. (u opće adverbijalnom), a predikativan eksplikativnom rečenicom (žedan i željan vina = jer je bio žedan i željan vina, mrtav pade = takav (tako), da je bio mrtav).

Tim, što je predikativni pridjev u tako uskoj svezi s radnjom glagolskog predikata, on je označuje te dobiva onakovu službu, kakvu inače ima prilog (adverab), pa često ista fraza dolazi sada s predikativnim pridjevom sada s prilogom. Takovi su pridjevi (prilozi) naročito ovi: *dobar (dobro), rad (rado), sretan (sretno), (ne)veseo [(ne)veselo], zdrav (zdravo).* Evo za to nekoliko primjerâ: *Dobri* ste došli, svatovi! N. pj. I, 19., a u predašnjoj pjesmi: Vojvodbaše, braćo naša, *dobro* ste došli! — A *dobre* mi došle, mile zaovice. I, 412. — Ko *rad* igra, lako mu se svira. N. posl. — *Rad* bi se junak ženiti, bi l' mog'o Jelu videti? *Rad* bi je junak prosio. N. pj. I, 591. — Družbina ga *rado* poslušala. II, 76. — Ja bih ti je *rado* dao, ali sam je obrekao Brku. N. prip. 4. — On s Milicom ostane *srećan.* 79. — Te su *sretno* živeli do svoga veka. 82. — *Vesela* je pred nji išetala. N. pj. II, 243. — Oni ga odmah *veselo* poslušaju. N. prip. 247. — Da Bog da, sine, da *zdrav* otideš. N. pj. I, 490. — Otidoše *zdravo* i *veselo.* II, 552. — *Zdravo* su ti devet Ljubovića, *zdravo* jesu, al' *veseli* n'jesu. I, 564. Isp. Maretića Gram. i stil. 2. izd. 485, c.

Navest ću još primjerâ za predikativnu upotrebu pridjeva. Najčešće dolaze tako pridjevi: *mrtav, zdrav, živ.* Primjeri će se navesti alfabetskim redom pridjevâ. Kod pridjevâ, koji češće dolaze, navest će se više i primjerâ, da bi se vidjelo, uz koje sve glagole dolaze. *Bolesna* je sinoć omrknula. N. pj. III, 126. — Ovaj se učini *bolestan* pa pošlje svoga momka, N. prip. 150. — Konja vodim, peše odim; čizme nosim, a *bos* odim; leba nosim, a *gladan* sam; vodu

gazim, a žedan sam. N. pj. I, 238. — Ja sam *bosa* do Trogira došla, ja ću *bosa* i do cara poći. I, 400. — Skoči snaša *bunovna*, svekru bradu očupa. I, 521. — Evo ja ću tebe učiniti *čestita*, što si me od nje izbavio. N. prip. 145. — Kad ga viđe i poznade *divna*, veliki mu šemluk učini. N. pj. II, 607. — Nijesam ih rad otpustiti *gladne*. Vuk Mat. 15, 32. — Bolje ti je ući u život *hromu*, nego li s dvije noge da te bace u pakao. Vuk Mark. 9, 45. — Ne mogući nigđe ni okle dobaviti vrati se *jadan* i *žalostan* doma bez zalogaja kruha. N. prip. 108. — Spustite ga pred moje dvorove, da ga jadna *mrtvoga* (!) celivam, kad ga nisam *živa* poljubila. N. pj. I, 247. — Ali Omer ništa ne govori, već on leži *mrtav* na zemljici. I, 256. — Misliš li me *mrtva* požaliti, požali me dok sam u životu. II, 268. — Kazuj groblje, gdje je ukopana, da ja vidim i *mrtvu* devojku. II, 23. — Oboje *mrtvi* na zemlju padoše. N. prip. 113. — Naći ćeš ih oboje jedno do drugoga *mrtvo*. ib. — Oj Dunave, tija vodo! Što ti tako *mutna* tečeš ? N. pj. I, 492. — Jedan put srete ga Turski car na sokaku *pijana*. N. prip. 307. — Oni se vrate *prazni* i *umorni* natrag. 177. — Napiplje popa *pretljega*. 148. — Uze torbu na lijevu ruku, od zobnice jedne te do druge, dok je svoju *punu napunio*. N. pj. II, 143. — Navalim vatru i *sit* se ogrijem. N. prip. 162. — Ko se godi na Todora fali, *sramotan* je svaki se vraćao. N. pj. II, 494. — *Srdit* Marko jezdi niz Kosovo. II, 421. — Pade junak *trudan* na postelju. IV, 363. — Posle nekoga vremena ona se oseti *trudna*. N. prip. 54. — Aspre nosi, i nikomu se *vješt* ne čini. 99. — Bog ga sačuva *zdrava* i onu noć. 63. — Ja znam što ću činiti, ako želiš da ti dijete *zdravo* ostane i dugo živi. 213. — Tri je jada nad njim izjadila, *živa* nikla, a *mrtva* odnikla. N. pj. I, 259. — Šta bi dao onomu junaku, koji bi ti *živa* kaz'o Marka? II, 403. — Kako bi ga *živa* dočekao, kad od mrtve glave poigravaš? II, 410. — Dvoranin se začudi kad ga nađe u sobi gde sedi *živ* i *zdrav*. N. prip. 61. — I celu noć su kurjaci po zemlji ispod nje urlikali da je sirota od straha jedva *živa* ostala. 133. — Ako su je na bunište bacili, onđe je i *živa* ležala. 164. — Hvaha Bogu kad *živi* pobegosmo! 172. Isp. Maretića Gram. i stil. 2. izd. § 460, c.

5. U istoj trojakoj funkciji, u kojoj smo našli pridjev, nalazimo i particip. Ali prije nego pođemo da je ogledamo, valja istaknuti razliku između pojedinih participa, koja se baš pridjevne prirode njihove tiče. Od četiri participa, što ih jezik srpskohrvatski poznaje: participa prezenta aktivnoga *(čuvajući)*, participa preterita ak-

tivnoga I. i II. *[sačuvavši, (sa)čuvao, -ala, -alo]* i participa preterita pasivnoga *[(sa)čuvan, -a, -o]* — dva su sačuvala pridjevnu prirodu, t. j. ostali su pridjevi, kakvi su iz početka bili, i to particip preterita aktivni II. *[(sa)čuvao, -ala, -alo]* i particip preterita pasivni *[(sa)-čuvan, -na, -no]*. A druga dva participa: particip prezenta aktivni i particip preterita aktivni I. *(čuvajući, sačuvavši)* izgubili su prvobitnu pridjevnu prirodu, koju još u jeziku staroslovenskom imaju, i postali prilozi (adverbi). Što se oblika tih posljednjih participa tiče, Daničić je u svojoj Istoriji oblika na str. 352. i d. pokazao, da su to upravo adverbijalizirani nominativi plurala muškoga roda, jer se pored sadašnjega oblika na *-i (-ći, -ši)*, još 16. vijeka držao isto tako adverbijalizirani oblik na *-e (-će, -še)*, na pr. *znajuće, padše*, koji odgovara staroslovenskom na *-šte, -še*, na pr. *znajašte, padъše*, pored kojega već i u staroslovenskom dolazi i oblik na *-i (znajašti, padъši)*, a taj je oblik (i onaj na *-e* i onaj na *-i)* nominativ plurala muškoga roda. Odnošaj oblika na *-i* prema onomu na *-e* taj je, da je oblik na *-e* stariji, a onaj na *-i* mlađi. Nastavak *-e (* -es)* prionuo je uz osnovu, dok se još svršavala na konsonanat *(znajont-, padъs-)* pa ostao i onda, kad je osnova dobila oblik na *-jo- (znajont-jo, padъs-jo, znajašte-, padъše-)*, a onda se *-e* zamijenilo sa *-i*, koje je pravi nastavak za nom. pl. m. r. osnovama na *-jo-*. Ta se promjena dogodila već u starom slovenskom (Leskien Altbulg. Gr. str. 205.); u srpskohrvatskom se javlja od 14. vijeka, ali oblik na *-e* drži se pored onoga na *-i* još 16. vijeka (isp. Daničića Ist. obl. l. c.). Zanimljivo je i to, da se već u starom slovenskom participski oblici na *-šte* i *-še* upotrebljavaju u adverbijalnoj službi, čemu navodi primjere Miklošić u Sint. str. 828. i 838., isp. i Vondráka Vgl. slav. Gr. 2, 408. Pored oblikâ na *-ći* i *-ši* dolaze u značenju adverbijalnoga participa prezenta i preterita i kraći oblici participa prezenta na *-e* (staroslov. *-ę)*, participa preterita na osnovni suglasnik (staroslov. na suglasnik uz *ъ)* ili na nastavak *-v* (staroslov. *vъ)*; na pr. *vode, gledaje, do-šad, vidiv*, od 14. do 17. vijeka, dakle u isto vrijeme, kad i oblici na *-ći* i *-ši*. Ovi kraći oblici bez sumnje su nominativi sing. muškoga roda. Jamačno su se oblici nom. sing. adverbijalizirali u slučaju, kad je particip pripadao imenici u singularu, a oblici nom. plur., kad je particip pripadao imenici u pluralu. Onda su se jedni i drugi upotrebljavali promiscue, svaki za sve rodove i brojeve, dok nijesu puniji potpuno prevladali. Isp. Daničića Istor. obl. str. 346. i d. i 370. i d. pa Leskiena Serbo-kroat. Gramm. str. 552. i d., 556. i d. Evo par

primjera za kraće oblike: Toj li bih dostojna od tebe primiti, da budem jadovna život moj vas žiti, odsvuda *predaje,* kad će bit, kad ćeš doć, po moru *gledaje* vas drag dan i svu noć, plavčice *mahaje,* odizdal ke plove, iz glasa *vikaje* ime tve ke slove. Đ. Držić. 434. — Zato molim milo, stanite svi *muče.* H. Lucić. 227. — *Došad* ugledasmo nepoznane gosti. P. Hektorović. 7. — Gdi će moć me srdačce, ne *vidiv* te, sunačce, biti mirno? Đ. Držić. — Više primjera u Daničića l. c.

A što adverbijalni participi upravo znače? Može se reći, da na pr. Ručao sam *stojeći* — znači: ručao sam tako, da sam stajao; ručala je *stojeći:* ručala je tako, da je stajala; ručali su *stojeći:* ručali su tako, da su stajali. Tako bi se značenje participa *stojeći* moglo pokazati za svako lice svakoga roda u singularu i u pluralu, u kojem se subjekat participa pomišlja. To vrijedi ne samo za predikativni particip, kakav je *stojeći,* nego i za apozitivni; na pr. *Tražeći* izbirač našao je otirač: zato, što je tražio izbirač, našao je otirač; *tražeći* izbirač našle smo otirač: zato, što smo tražile izbirač, našle smo otirač. A to particip ne može upravo ili direktno sam sobom značiti, jer jedan isti oblik glagolski ne može direktno značiti vršenje radnje glagolske za svako lice svakoga broja i roda. To značenje može biti samo indirektno, kao smisao ili objašnjenje direktnoga u pojedinom slučaju, a direktno značenje na pr. participa *stojeći* držim da pokazuje adverab od oblika istoga participa izveden *stojećke* (isp. i *ležećke, žmurećke).* Po tom: ručao sam *stojeći* — znači upravo ili direktno: ručao sam stojećke; ručali su *stojeći:* ručalj su stojećke. A smisao se tomu adverbu može u pojedinim slučajevima izreći rečenicom, i to, ako je particip predikativan, modalnom *(tako da —),* ako li je apozitivan, temporalnom, kausalnom itd. Ali prvobitni smisao i apozitivnoga participa valja jamačno izreći također modalnom rečenicom, tako da se kauzalna temporalna, itd. rečenica osniva na modalnoj. Tima se rečenicama značenje participa više opisuje ili objašnjuje nego kazuje. To vrijedi za adverbijalni particip i kraćega oblika.

Participi, koji imadu sada adverbijalan, imali su negda adjektivan oblik. Pa kakvo im je značenje bilo onda? Ili kakvo je značenje analognim participima u jezicima, u kojima nijesu adverbijalizirani; na pr. u grčkom ili u latinskom? Kakva je dakle razlika između grčke rečenice *ἐδειπνοῦμεν ἑστῶτες* i srpskohrvatske: ručali smo *stojeći?* Držim, da *ἑστῶτες* znači: ručali smo *takvi,*

da smo stajali, a *stojeći:* ručali smo *tako,* da smo stajali. Razlika između *takav* i *tako* ima pokazati adjektivnu i adverbijalnu prirodu participa. To nas pak sjeća onoga, što je spomenuto u § 4., da naime u predikativnoj službi pored adjektiva dolazi i adverab; na pr. *dobri* ste došli! i: *dobro* ste došli! Ali kod participa se ne javlja samo onda, kad je predikativan, nego i onda, kad je apozitivan.

Našim adverbijalnim participima odgovaraju u drugim jezicima također participi, adjektivni ili adverbijalni, ili oblici, koji se kao i adverbijalni participi (naročito u romanskim jezicima) zovu *gerundi,* pa tako bi se i naši adverbijalni participi mogli zvati: gerund prezenta, gerund preterita [tako ih Maretić u 2. izdanju svoje Gramatike i stil. i zove (upravo: gerundiji, str. 563.)]; na pr. lat. Caesar *dando* (abl. gerunda), *sublevando, ignoscendo,* Cato nihil *largiundo* gloriam adeptus est. Sall. Cat. 54. 'Cesar je dajući, podupirući, opraštajući, Katon ništa ne darujući slavu stekao'. Mjesto toga moglo bi se reći: C. *dans, sublevans, ignoscens,* C. nihil *largiens* gloriam adeptus est, gdje bi particip prezenta u adjektivnom obliku značio: C. je (kao) *takav,* da je davao itd., slavu stekao. Talijanski jezik poznaje onaki gerund kao i latinski; na pr. lat. tal. *cantando* 'pjevajući'. U francuskom gerundu slili su se lat. gerund *(cantando)* i lat. particip prezenta *(cantans)* u jedan oblik: *chantant.* O litavskom gerundu isp. § 11, d.

Pokazalo se, da su srpskohrvatski adverbijalni participi oblikom upravo adverbijalizirani nominativi plur. muškoga roda. Pita se još, zašto je jezik išao te participe adverbijalizirati. Zato, što imaju funkciju adveraba pokazujući način, vrijeme, uzrok, uvjet radnji glavnoga glagola *(tako da, zato što* itd.). Radnja glagolska njima u adjektivnom obliku izrečena kao svojstvo onoga, što znači riječ, kojoj pripadaju, nije se više tako shvaćala, nego kao adverbijalna oznaka radnje glavnoga glagola. Onda je značenje adverba stvorilo i oblik adverba. Ako je apozitivni i predikativni particip prezenta akt. ili preterita akt. I. u svakom obliku značio isto (upravo ono, što znače adverbi kao *stojećke),* mogao je jedan oblik njegov zastupati sve. Tu je pak službu preuzeo nominativ sing. ili plurala za muški rod. Zašto baš nominativ? Zato, što su ti participi u funkcijama, u kojima dolaze adverbijalizirani, i u adjektivnom obliku stajali ponajviše u nominativu, a stajali su zato, što obično pripadaju subjektu čitave rečenice, s kojim se particip valja da slaže u padežu,

broju i rodu, kao što biva u grčkom i u latinskom jeziku. Adverbijalizacija je bila u tom, da se oblik, u kojem su participi obično dolazili, t. j. nominativ sing. ili plur., generalizirao. A u tom, što participi i u adverbijalnom obliku obično pripadaju subjektu čitave rečenice, dakle nominativu, živi još uspomena pravoga oblika njihova (isp. § 11.). A nominativ sing. ili plur. m u š k o g a roda postao je adverbom jamačno zato, što su ti oblici bili najobičniji. Da pak nominativ muškoga roda (osobito u singularu) može služiti u adverbijalnom značenju, za to ima primjerâ u različnim jezicima indoevropskima; na pr. grč. *ἀναμίξ* pomiješano, *εὐθύς* ravno, *ἐγγύς* blizu; lat. *adversus* protivno, *comminus (eminus)* iz bliza (iz daleka), *firmiter* jako; stsl. *blizъ* blizu. Kako se može i nom. pl. muškoga roda adverbijalizirati, pokazuje stsl. *pěšь πεζός*, pl. *pěši πεζοί;* u slov. *peš* adverbijaliziran je nom. sing., u bug. (dijal.) *pěši* nom. pl.; i u srpskohrvatskom dolazi nom. sing. *pješ* i u adjektivnoj i u adverbijalnoj funkciji (uz *pješe),* isp. Brugmanna IF. 27, 233. i d. (os. 236., 270), Grdr. II, 2. str. 677. i d., pa Maretićevu Gram. i stil. 2. izd. § 486, a. i Akad. rj. s. vv. *pješ* i *pješe.* Da se i p a r t i c i p u nom. sing. m. r. upotrebljava u adverbijalnoj funkciji, i za to nam podaju dokaz drugi jezici. Tako u jeziku novogrčkom particip prezenta u nominativu sing. za muški rod na *-οντας* (postao od akuzativa sing.) dolazi kao adverbijalan particip; na pr. *βλέποντας δὲν βλέπουν* 'gledajući ne vide' (isp. Thumba Hdb.[2] str. 160. i d., Hatzidakisa Einl. str. 143 i d.) Po svemu tome nema razloga, da se Daničićevo razlaganje ne bi prihvatilo. Prihvatio ga je i Leskien (Serbokroat. Gramm. str. 552 i d., 558). Miklošić nagađa, da je oblik stsl. na *-šte* srphrv. na *-ći* akuzativ sing. srednjega roda (Sint. str. 282), ali otkuda onda nastavak *-i?* Maretić drži oblik na *-ći* i na *-ši* za lokativ sing. (kao i *lani, ljeti)* (Gramm. i stil.[2], § 624, a., 486, a.), ali otkud onda nastavak *-e?* Ako je srpskohrvatski adverbijalizirani particip na *-ći* postao onako, kako je razloženo, onda je sva prilika, da su analogni oblici s analognim značenjem i u drugim jezicima slavenskim tako postali (na pr. slov. *gredoč,* češ. *hledajíce* itd.).

Poradi rečene različne prirode pridjevnih i priložnih participa valja svaku vrstu napose ogledati, i to najprije pridjevne, a onda priložne.

6. P a r t i c i p p r e t e r i t a a k t i v n i II. dolazi u sve tri već poznate pridjevne funkcije: u atributivnoj, apozitivnoj i predikativnoj:

a) Primjeri za atributivnu funkciju (alfabetskim redom participa): Gospod će ti dati srce plašljivo, oči *iščiljele* i dušu *iznemoglu*. Danič. Mojs. 5, 28, 65. — Mlad je vojno ruža *napupila*. N. pj. I, 288. — Naokolo stijene (negđe gole, a ponajviše *obrasle* malom šumom). Vuk, Dan. 1826. str. 3. — Ovaj se rad umnoži primivši u se *osiromašile* plemićke srodnike. Danič. Istor. 331. — Veli njima *ostarjela* majka. N. pj. II, 136. — Većma su mu se obradovali, nego *ozebao* suncu. Vuk Miloš str. 79. (particip suptantiviran). — Da u *palome* čovjeku ponovimo oblik Božji. Danič. Pisma 74. — Gospodar od oštećene baštine ili od *pobjegla* čeljadeta. Danič. Istor. 292. — *Prerasloj* đevojci pomrli svatovi. N. posl. — Kažu da lisica kad hoće da prijeđe preko *smrzle* vode metne uho na led. N. posl. 118. — Pa *sustala* konja odjahao. Vuk Rj. — Kad braća žive zajedno pa umre jedan od njih bez djece, onda žena *umrloga* da se ne uda. Danič. Mojs. 5, 25, 5. — Sanak snio mali Hasan aga, da g' zapade *usahla* jabuka. N. pj. herc. 86. — Isp. Maretića Gram. i stil. § 629, a. Kao što primjeri pokazuju, dolazi u atributivnoj službi samo particip neprelaznih glagola.

Neki su participi postali pravi pridjevi; na pr. *nevaljao, ostali, pristao, vreo* itd. Isp. Maretića ib.

b) Apozitivna je funkcija u svezi s onom, po kojoj se taj particip može nazvati željnim načinom; na pr. *Dao* Bog dobro! Particip dobiva željno značenje onako kao i pridjev; na pr. *Crn* ti obraz! U tom značenju i pridjev i particip čini u rečenici predikat. Ali takovoj rečenici, koja i ne mora biti željna, može se dodati zavisna s istim participom, na pr. Laž *čuo*, laž kazao. N. posl. Prva rečenica ima hipotetički smisao (= ako sam laž čuo, kazao sam laž). Ali upravo i nijesu dvije rečenice, nego u prvoj je *čuo* samo apozicija subjekta *ja* sa hipotetičkim smislom: (ja) čuo laž kazao sam laž, kao kad bi se kazalo grč. *ἀκηκοὼς ψεῦδος, εἴρηκα ψεῦδος*, pa se istom poradi toga smisla jedna rečenica rasklopila na dvije. Isp. *Jeo ne jeo, pio ne pio, terao ne terao*, ne ćeš ga stići. N. prip. 26. Smisao: i ako budeš jeo i ako ne budeš jeo itd. Da bi se smisao zavisne rečenice istakao, meće se po analogiji konjunkcionalnih rečenica pred nju hipotetička ili koncesivna konjunkcija; na pr. *Ako* li mi pravo *ne sudio*, da Bog dade, dana ne živio! N. pj. herc. 107. — Ja ću Maru na silu oteti, *makar* svoju *izgubio* glavu. N. pj. III, 499. Tako može zavisna rečenica dobiti i oblik relativne pronominalne ili relativne konjunkcionalne rečenice;

na pr. *Koje* prijatelje Bog našemu bratu domaćinu do sada *darovao*, te mu i podržao! N. pj. herc. 349. — Vako bilo svakoj druzi, *koja* majke ne *slušala*. N. pj. I, 283. — *Kad izišli* ključi iz Dunava, Simeon se grija oprostio! N. pj. II, 70. — U svima tima i takovim primjerima particip u zavisnoj rečenici prvobitno je imao apozitivnu službu, a smisao je participa ponajviše hipotetičan ili koncesivan, rečenice pak prvobitno nijesu bile dvije, nego jedna, u kojoj je baš particip bio apozitivan. Glavna je rečenica ponajviše željna, a particip njezin predikativan. Ja sam o razvoju značenja našega participa napisao članak u Radu, knj. 140. pod natpisom: »Rečenice s partic. pret. akt. II. u hrvatskom jeziku«. Na taj članak valja da uputim onoga, tko bi htio potanje da se obavijesti o onom, što sam ovdje samo u kratko nabacio. Tamo je i više primjera navedeno.

Ovamo idu i primjeri, u kojima uz particip preterita akt. II. dolazi particip *budući* (rjeđe *bivši)* (kao i uz pridjeve, isp. § 3), kakvih ima samo u starom jeziku; na pr. Radat ishodi umoren, *budući iskao* Miljenka. M. Držić str. 99. (Reš.) — Porušena u crnilu veći dio ležiš pusta *izgubila budući* silu i od ruka i od usta. Gundulić Osm. 295. — Nijesmo smjeli bolje živjeti *ne budući poznali* pravoga zakona. Divković Nauk $17^b$. — *Biv vidio* jednog od njih, svojem drugu kliknu. Kavanjin 411. (Bab.) — Prorok dakle *budući bio i znao* da zakletvom zakleo se je njemu bog ... govorio je od uskrsnutja. Velikanović Upuć. I, 188. — Kadano istira drakuna, koga *ne budući bili mogli* istirat apoštoli, upitaše ga: za što? F. Lastrić Ned. 136. Više primjera u Akad. rj. 1., 368 i d. Da bi se ovaki primjeri razumjeli, držim da valja polaziti od tipa sa samim participom pret. akt. II. (bez dodanoga participa *budući*), koji je bio apozitivan, ponajviše s kausalnim značenjem, tako da je na pr. samo *izgubila* (isp. primjer iz Gundulića) značilo: 'jer si izgubila'. A do oblika, koji primjeri pokazuju,došlo je po svoj prilici ovako: Ispoređujući particip sa zavisnom rečenicom, koja mu smisao tumači, stalo se tražiti, da particip rečenici odgovara. A budući da se u rečenici pridjevni predikat, koji je formalno isti particip, kopulom veže sa subjektom, a u tom se slučaju kod participske konstrukcije u particip meće kopula (isp. § 3), zato se tražilo, da i ovdje bude tako, te se na pr. *izgubila* prema rečenici *jer si izgubila* pretvorilo u *budući izgubila*. A kod toga je participu *izgubila* iščezlo značenje apozitivnoga participa pa na-

stala ista služba kao u zavisnoj rečenici, t. j. služba pridjevnoga predikata, a značenje apozitivnoga participa preuzeo je particip *budući*, pa kako *izgubila* u rečenici: *jer si izgubila* ima značenje perfekta, može se oblik: *budući izgubila* držati za particip perfekta (= grč. *ἀπολωλεκυῖα*), koje je značenje prije imao sam particip *izgubila*. Isp. istu pojavu kod participa pret. pas. u § 7.

c) Kao predikat dolazi particip pret. akt. II. u svima svezama s oblicima glagola *biti* kao kopulom; na pr. *(sa)čuvao sam, bijah, budem, bih*. Ali ovdje se ne radi o toj službi njegovoj, nego o onoj, u kojoj particip pravi predikat samo označuje, dakle o službi, u kojoj smo našli i pridjev u § 4. U toj pak službi dolazi naš particip rijetko; na pr. U našim će zemljama mjesec *pomrčao* izići. Vuk Danica 1826. na kalendarskom proroštvu. Osim toga idu ovamo primjeri kao: Što vidiš, *ne videо;* što čuješ, *ne čuo* (čini se). N. posl. — No ko viđe, čini s' *ne vidio*. N. pj. II, 553. — Ko bi dalje, čini se *ne čuo*, ko je bliže, k zemlji pogleduje. III, 324. — Isp. Maretićevu Gram. stil. 2. izd. § 629, a.

7. Particip preterita pasivni upotrebljava se u istoj trojakoj službi kao i particip pret. akt. II.

a) Za atributivnu su službu primjeri: Bila je nekaka devojka koja nije rođena od oca i majke, nego je načinile vile od snijega *izvađena* iz jame bezdanje prema suncu *Ilijnskome*. N. prip. 103. — Kako ne smiješ preći preko ćuprije, kuda ide svijet i konji *natovareni* prelaze. 304. — Dobavi... zmiju krilaticu *uhvaćenu* između Gospođa, pa svari u jednome loncu *neomrčenu* a u vodi *nenačetoj*. 262. — Skupit ću ti gospodu svatove, sve svatove prije *neženjene*, vrane konje prije *nasedlane*, britke sablje prije *napasane*, samur-kape prije *nemetane*. Vuk. Kovč. 55. — Baba ga uvede u nekaku avliju *ograđenu* kostima junačkijem. N. prip. 118. — Putovao nekud čoek sa ženom, pa udare preko livade skoro *pokošene*. 144. — Trske *stučene* ne će prelomiti, i svještila *zapaljena* ne će ugasiti dok pravda ne održi pobjedu. Vuk. Mat. 12, 20. *(κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει)*.

Particip preterita pasivni u atributivnoj službi gubi u nekim ustaljenim izričajima pravo svoje značenje pa postaje prost pridjev; tako: *kršteni kum* 'Taufpate' (cf. Vukov rječnik), *krštено pismo* 'Taufschein', *oproštena molitva* (= oprosna m. 'Absolutionsgebet'), *ručano doba* 'Essezeit', *vjenčani prsten, košulja, kum* 'Trau-

(Ring)' itd., isp. Maretića Gram. i stil., 2. izd. § 629, c. U Južnosl. Filologu knj. XI. (Beograd 1931) str. 89. i d. priopćio je P. Đorđić raspravu »O staroslovenskim trpnim pridevima«, u kojoj se mnogo obazire i na srpskohrvatski i na druge jezike slavenske i uopće zalazi dublje u značenje i upotrebu participa pret. pas. nego sam ja ovdje učinio (isp. i prikaz A. Belića u istom časopisu knj. XII. str. 260 i d.); ističem naročito 7. poglavlje (Značenje trpnoga prideva prošloga vremena, str. 118 i d.) i 9. (Pridevsko značenje trpnih prideva, str. 149 i d.). Pisac konstatira, da neki participi praterita pasivni u pridjevnom značenju imaju i osobit akcenat, koji je isti kao u infinitivu; tako *kršteni* kao pas. particip ima akcenat *krštênī*, a kao pridjev *krštenî*, tako i *vjènčânī: vjènčênî* i dr.; isp. str. 153 i d.

Valja još spomenuti, da negirani particip preterira pasivni prelaznih glagola u atributivnoj službi dobiva značenje, da se radnja glagolska ne može izvršiti (misli se, kad se nije izvršila, da se ne može izvršiti; na pr. *nebrojeno blago* 'unzählbar, innumerabilis' (isp. Vukov rječnik), *neiskazani* 'unsäglich, unausprechlich, inenarrabilis, ineffabilis, ineredibilis', *nezaboravljeni* 'unvergesslich, unvergessen, immortalis' itd. Isp. Maretića Gram. i stil., 2. izd. § 629 i d. i P. Đorđića u Jugoslov. Fil. VIII. str. 109 i d.

b) Za apozitivnu su službu primjeri: David *izabran* za cara carski bješe pomazan božanstvenijem uljem. Danič. Pisma 98. — Ona *naučena* od matere svoje reče. Vuk Mat. 14, 8. *(προβιβασθεῖσα)*. — I panj je lijep *obučen* i *nakićen*. N. posl. — Poslije ovoga razmišljanja *obuzeti* strahom punijem tajne pojemo. Daničić Pisma 157. — I mahnit *podepsan* usvijesti se. Danič. Posl. — Emanuel *ranjen* otide u Moskvu. Vuk Istor. i etnogr. spisi. str. 303. — Grijeh *skroven* na pola prošten. Danič. Posl. — Bramini, *zabunjeni* ovim odgovorom, vrate se također njiovim putem. Vukovi Gram. i polem. spisi II, 415. — *Začuđen* ljepoti onijeh đevojaka ne mogaše razlikovati koja je od koje ljepša. N. prip. 111. — Particip ima smisao ili kausalan (isp. navedeni primjer iz Vuk Mat. 14, 8.) ili hipotetičan (isp. navedenu poslovicu: I panj je lijep itd.) — Kadšto se i pasivnomu participu dodaje *budući (bivši)*, koje valja onako tumačiti kao i uz particip pret. akt. II. (isp. § 6.); na pr. *Osvećeno budući* (pravo) starinom i stojeći u narodnosti nije dopuštalo. Danič. Istor. 70. — Ovo ulje znači dobru maslinu Isusa Hrista, na koju se pricjepljuje kršteni

kao nova grana *otkinut budući* od divlje masline ovoga svijeta. Danič. Pisma 188. — A kad oni to čuše, i *pokarani budući* od svoje savjesti izlažahu jedan za drugijem. Vuk Nov. zavj. Jov. 8, 9 (*οἱ δὲ ἀκούσαντες* [*καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενοι*] *ἐξήρχοντο*). — Ne smiju biti ženjeni, da bi *ne budući vezani* dužnostima, koje ženidba zadaje, mogli bolje paziti na stado. Danič. Pis. 237. — *Nadvladan bivši* u boju g. 1324. na skoro Vladislav umre. Danič. Istor. 37.

c) Primjeri za predikativnu službu rijetki su: I došavši nađe (dom svoj) *pometen* i *ukrašen*. Vuk Novi zavj. Luk. 11, 25. (*σεσαρωμένον καὶ κεκοσμημένον*). — Kad se u jutru careva kćer probudi, vidi svijeće *promijenjene* a astal u svemu *prazan*. N. prip. 269. — I on će vam pokazati veliku sobu *prostrtu*. Vuk Nov. zavj. Luk. 22, 12. (*ἐστρωμένον*). — On se vrlo obraduje kad vidi svoju kćer sa carskim sinom *udatu*. N. prip. 136. — Kažem vam, da ovaj otide *opravdan* kući svojoj, a ne onaj. Luka 18, 14. (*δεδικαιωμένος*).

8. Priložni participi (particip prezenta aktivni i particip preterita aktivni I.) kao takovi ne mogu dolaziti u atributivnoj službi (§ 5.). Stoga dolaze u toj službi samo neki od tih participa, koji su iz davnine sačuvali pridjevnu prirodu. Maretić u svojoj Gram. i stil. 2. izd. § 250., *a* i *b* navodi kao takve ove participe prezenta: *držeć* (zdrav, jak), *moguć*, *srameć*, *tegleći*, *vruć*, *tekuća* (voda), *noseća* (žena); a može se dodati i *budući;* i ove participe pret. akt. I.: *bivši* i *prošavši*. Vrlo su rijetki ti participi u atributivnoj službi od drugih glagola. Evo par primjera za atributivnu službu jednoga i drugoga participa: U Mačvi nema *tekućijeh* voda. Vuk Rj. s. v. Mačva. — *Vruće* se gvožđe kuje. N. posl. — *Prošavšega* ljeta ja sam u namastiru Bešenovi slušao Svetogorskog proigumna. Vukovi Gram. i polem. spisi II. str. 268.

9. Često dolazi particip prezenta aktivni i particip preterita aktivni I. u apozitivnoj i predikativnoj funkciji, koja se (kao kod pridjevâ) od atributivne razlikuju po tom, što se radnja, koju particip znači, ne izriče kao takova, koju bi subjekat vršio postojano (to bi značili ti participi u atributivnoj službi), nego kao takova, koja se vrši samo u savezu s radnjom glavnoga glagola (isp. § 3.). Razlika pak između apozitivne i predikativne funkcije analogna je onoj, koju smo našli između apozitivne i predikativne funkcije pridjevâ (§ 4.). Najglavniji su momenti: a) da je prema radnji predikata glagolskoga radnja apozitivnoga participa u mišljenju prius,

a predikativnoga posterius; b) da radnja apozitivnoga participa pokazuje uzrok ili vrijeme radnji predikata glagolskoga, a radnja predikativnoga participa samo način radnji predikata glagolskoga; na pr. Bugarče se spavat' naučilo po planini ovce *čuvajući*. N. pj. II, 140. Ne misli se, da se B. naučilo spavati tako, da uz to ovce čuva, nego dok je ovce čuvalo, naučilo se spavati. Pita se, što je B. ovce čuvajući uradilo, a ne, kako se spavati naučilo (sc. tako, da uz to ovce čuva). Radnja: ovce čuvati u mišljenju je prius, a radnja: spavati se naučiti — posterius. Prva radnja pokazuje vrijeme, zgodu, kad ili u kojoj se B. spavati naučilo. Po tom je particip *čuvajući* apozitivan. Ali u primjeru: Ode Marko gorom *pjevajući*, osta džine nogom *kopajući*. N. pj. II, 520. ne pita se, što je Marko učinio pjevajući, a džin nogom kopajući, nego kako je Marko otišao gorom (sc. tako, da je pjevao), a džin ostao (sc. tako, da je nogom kopao). Participi pokazuju način radnje, označuju predikat glagolski. Oni su dakle predikativni. Apozitivni se particip može zamijeniti temporalnom, kausalnom, uvjetnom (uopće adverbijalnom), a predikativni eksplikativnom rečenicom sa *da* zavisnom o obliku pokazne zamjenice; na pr. *čuvajući* = dok je čuvalo, *pjevajući* = tako, da je pjevao.

Kadšto je teško odlučiti, je li particip apozitivan ili predikativan. U mnogim slučajevima mislim da pomaže položaj participa: ako stoji pred glavnim glagolom, apozitivan je; ako li stoji za njim, predikativan je. Tako bih rekao, da je u rečenici: U tome dođu u dvor k ocu, a otac *plačući* zapita zmiju. N. prip. 11. particip *plačući*, jer stoji pred glavnim glagolom, apozitivan, a u rečenici: Siromah otide *plačući* u pećinu i kaže sve šćeri. N. prip. 105. particip *plačući*, jer stoji iza glagola, predikativan. S istoga razloga u rečenici: *Gledajući* tako dugo opazi vatru da se sjaji. N. prip. 189. bit će particip *gledajući* apozitivan, a u rečenici: Kad si rasla, na što si gledala? Il' si rasla na bor *gledajući*, il' na jelu tanku ponositu, il' na moga brata najmlađega? N. pj. I, 312. (isp. i 313.) predikativan. Ali siguran znak za razlikovanje službe participa to nije. Eno u pripovijeci, iz koje je navedeni primjer N. prip. 105., dolazi na str. 106. dvaput particip *plačući* pred glagolom (*plačući* otide, *plačući* ponese). Valja se obazirati i na to, kaki je glavni glagol, a još više na to, kaki glagol dolazi u participu. Tako dolazi predikativni particip rado uz neke glagole nepotpuna smisla kao *ostati*, *dodijati* i sl., u apozitivnom participu dolaze rado glagoli eundi i sentiendi. Tako

držim, da su participi glagolâ eundi *(ići, putovati* i sl.) i sentiendi *(vidjeti, čuti* i sl.) ponajviše apozitivni, a oni glagolâ dicendi *(govoriti, kazivati* i sl.) ponajviše predikativni. Značenje glagolâ, uz koje dolazi particip, nije tako važno, premda neki glagoli, kao *ostati, dodijati,* pored infinitiva vole i predikativni particip.

Apozitivni particip dolazi ponajčešće u temporalnom nzačenju. Pored toga dolazi često u kausalnom, rijetko u hipotetičkom i u koncesivnom. U kausalnom nalazimo ga u ovom primjeru: Starac *misleći* da je istina što jarac govori, pođe sam s njime. N. prip. 245. (jer je mislio). U ovom mu je primjeru smisao koncesivan: Kraljev sin pođe, i cijeli svijet *obišavši* ne može naći za sebe đevojku. N. prip. 220. (= premda je obišao).[1]

O participima, o kojima se ovdje radi, spomenut ću uopće još ovo: Participi dolaze i u narodnim pjesmama i u narodnim pripovijetkama, ali su u pripovijetkama običniji nego u pjesmama, jer im parataktički stil narodne pjesme ne pogoduje toliko, koliko hipotaktički narodne pripovijetke. Primjera za apozitivni particip ima u narodnim pripovijetkama više, a u narodnim pjesmama manje od onih za predikativni. Participi prezenta u narodnim pripovijetkama mnogo su običniji od participâ preterita, a u narodnim pjesmama participâ preterita gotovo i nema. Maretić je u prve četiri knjige Vukove našao samo jedan primjer: Pa okrenu od b'jela šatora *zametnuvši* koplje naopako. N. pj. II, 145. — isp. Gram. i stil. 2. izd. 249 c. Particip preterita i u narodnim je pripovijetkama vrlo rijedak u predikativnoj službi.

Particip prezenta gradi se od imperfektivnih, particip preterita od perfektivnih glagola. Stoga onaj znači imperfektivnu (trajnu), a ovaj perfektivnu (svršenu) radnju. Radnja participa prezenta vrši se u isto vrijeme, kao i radnja glavnoga glagola, a radnja participa preterita vrši se prije radnje glavnoga glagola. Isp. na pr. *Putujući* tako za dugo, dođe pod jedan grad. N. prip. 236. (putovanje je trajalo u vrijeme, kad je došao pod jedan grad). — Za njim pristane mnogo pasa *lajući* i *goneći* ga. 170. (lajanje je i gonjenje pasa trajalo u vrijeme, kad su pristali za njim). — *Čuvši* ovo car mnogo se udivi. 270. (car je čuo ovo prije, nego se udivio). — Vuk i Daničić dosta često upotrebljavaju particip preterita i od imperfektivnih glagola; na pr. Tada *postivši* i pomolivši se Bogu metnuše ruke na njih. Vuk,

[1] O nazivima apozitivnoga participa v. ekskurs na kraju rasprave, str. 154 (28).

Djela apost. 13, 3. (*νηστεύσαντες καὶ προσευξάμενοι*). — Tada pusti im Varavu, a Isusa *šibavši* predade da se razapne. Vuk, Mat. 27, 26. (*φλαγελλώσας*). — *Vladavši* trideset i sedam godina... ostavi vladu starijemu sinu. Danič. Istor. 15. — Ova upotreba dolazi jamačno otuda, što se htjelo istaknuti, da kad bi mjesto participa bila rečenica, u njoj bi bio imperfektivan glagol (na pr. *postili* su i pomolili se Bogu). Ali kad bi se glagol kao imperfektivan metnuo u particip prezenta, značilo bi, da se radnja njegova vrši u isto vrijeme s glavnom radnjom, a ona se doista vrši prije nje. Onda nije ostalo drugo nego da se imperfektivni glagol metne u particip preterita. Isp. Maretića Gram. i stil. (2. izd. § 248, c., 249, a) i Lj. Stojanovića u Južnoslov. Filologu VIII. str. 9. pa moj članak »Aorist imperf. glagola« u Južnoslov. Filologu V.

Da bi se ono, što je ovdje o našim participima rečeno, još bolje objasnilo i utvrdilo, a uz to da bi se vidjelo, koji sve glagoli i uz koje sve glagole dolaze u tima participima, navest ću iz velikoga broja primjerâ, što ih imam, više njih. Držim pak, da će dobro biti navesti primjere napose za particip prezenta, napose za particip preterita, pa opet jedne i druge napose za apozitivni, napose za predikativni particip. Poređat ću pak primjere svake vrste po alfabetskom redu glagolâ, koji su u participu.

10. a) Primjeri za particip prezenta apozitivni: Međedović *bježeći* tako dođe na jednu vodu. N. prip. 4. — Ne smedne mu kazati da je imala tri kćeri pa da ih je nestalo, *bojeći* se da ne bi Stojša tumario u svet da ih traži. 27. — Momak *brijući* cara opazi da su u njega kozje uši. 150. — *Čekajući* tako stane se moliti Bogu. 265. — Poslije toga *čudeći* se car, kako vino taku silu ima, i *gledajući*, kako pijanice za njim ginu, namisli. 309. — Carev sin *čujući* (= čuvši) za to jezero krene jedno jutro kridimice od oca. 153. — Jedno jutro careva kći *gledajući* tako s pendžera i *čudeći* se, opazi Ćelu u bašči. 205. — Po tom *hodajući* dugo po planini, ne nađe ništa. 44. — *Idući* tako i *tražeći* ga svuda, dođe k sunčevoj majci. 56. — A čovek *krsteći* se poviče. 300. — Sešćemo se ljubiti, *ljubeći* se grliti, *grleći* se zaspati. N. pj. I, 433. — Ona opet ni za to ne *mareći* jednako navali *govoreći* da drukčije ne može biti. N. prip. 14. — Ne *mogući* šćeri svoje povratiti, više se ne oženi. 116. — *Nudeći* ga da pije govoraše mu. 107. — *Plačući* počne ga moliti za oproštenje. 248. — *Ploveći* tako dođe pod jedan veliki grad. 249. — Sutradan rano *polazeći* ala devojci zapovedi da nahrani njenu

živinu. 142. — Divljan *primičući* se malo po malo da bi ga uhvatio primakne se uprav nad vodu. 150. — *Putujući* dođu na nekaku veliku rijeku. ib. — Otac *radujući* se povede ih u svoj dvor. 113. — Nesretni zet carev *sjedeći* na ploči morskoj življaše o travici. 252. — Đak mu odgovori da se kod ovaca *sjedeći* besposlen naučio vazda tako đeljati. 148. — *Slušajući* ga ljenivac, stane mu zaviditi g o v o r e ć i . . . 285. — *Spuštajući* đevojke braći, svaku je namjenjivao čija će koja biti. 9. — *Šetajući* jedan dan nastupi na mađije. 262. — Tonom tone, *tonući* besedi. N. pj. I, 536. — *Tumarajući* po planini nađem u jednoj pećini devet divova. N. prip. 193. — Potom ona ne *umijući* kud hoditi, a i *nemajući* su što tražiti kuće svoje, zamoli se njemu. 247. — *Vezuć'* prebi iglu od biljura. N. pj. I, 258. — Vodeničar, *videći* Turčina đe trči na konju, poplaši se. N. prip. 302. — U nekakome selu pođu žene u planinu da traže divljega broća, i tako *vrljajući* po planini jedna od njih zađe. 1. — *Vukući* pobratim vreću, pomisli u sebi. 170. — Braća njegova *zavideći* mu što je on bio junak te je sestru našao i izbavio, presijeku oputu. 9. — Skoči domaćin *znajući*, šta se dogodilo, pak prinese svijeću. 284. — Nojevi *želeći* da bi pecivo dohvatili, polete u visinu. 159. U tolikoj starosti *živeći* usni jednu noć. 236.

b) Primjeri za p a r t i c i p p r e z e n t a p r e d i k a t i v n i: Puče zmaje na kamenu *čekajući* đevojčicu. N. pj. I, 190. — Ali ga je soko okrunio *dolećući* jutrom i večerom, dolećući, u goru *gledeći*, gdi dva brata itar lovak love. I, 319. — Priveže im za noge veliku kotaricu u koju on uđe i sjedne *držeći* rukama više sebe i više nojeva na dugačkom ražnju pečeno jagnje. N. prip. 159. — Ovo sam se bila zabavila *gledajući* čuda velikoga. N. pj. I, 489. — A on se oseče na cara *govoreći*, da je on carev sin. N. prip. 236. — Osta majka *raneći* Nenada. N. pj. II, 75. — Sinoć sunce *igrajući* zađe, a jutroske potmolo izađe. I, 486. — Pošlje mu knjigu *ištući* đevojku i uz knjigu obilježje na đevojku. N. prip. 227. — Poslije nekoliko vremena sretoše se ova dva brata u putu *jašući* oba na konjma. 85. — Drugo jutro careva kći urani vrlo rano, i stane da gleda u bašču ne *javljajući* ni ocu ni materi. 205. — (Mati) ga stane odvraćati i moliti da ne ide, *kazujući* mu kako je to bilo davno. 27. — Onde izgrlivši se s njom i izljubivši otac i mati vrate se *kukajući*. 265. — Promenivši sad vreće pobegne jedan na jednu a drugi na drugu stranu *misleći* svaki da je drugoga prevario. 169. — Neka uzme devojka tri loze, pa neka posadi u bašči *namenjujući*

koju kome hoće. 81. — Kad čuju truba da zatrubi, onda da idu na njezin glas njemu u pomoć *noseći* svaki pred sobom po zelenu šumnatu granu. 156. — Šćer ga pošlje da spava *obećavajući* da će ona sve to učiniti. 106. — Najmlađi navali da je (sestru) dadu *opominjući* ih očine zakletve na samrti. 87. — Tada ode lepa Janja sterat' ložnicu, za njom ide Đurđu kneže andžar *oštreći*, a za Đurđem muško čedo vriskom *vrišteći*. N. pj. I, 613. — Pa otide (Marko) drumom *pjevajući*, osta Vilip nogom *kopajući*, a ljuba mu mlada *kukajući*. II, 354. — I tako on ode a mati ostane *plačući*. N. prip. 264. — Ode lađa morem *plivajući*, a Milica s bracem *pevajući*. N. pj. I, 557. — On potom sa svojom ženom i s onom staricom življaše dugo vremena u istome selu, ali u tuđoj kući, *preporučujući* se materi svojoj i ostalim prijateljima, ne bi li kakogod oca sklonili da ga jopet k sebi primi. N. prip. 248. — Sudnici mu dadoše čovjeka, te on s njim po svijetu *proseći* od vrata do vrata. 218. — Kad su bili putem *putujući*... on zadrema na konju kulašu. N. pj. II, 139. — Onda se počne divljanu rugati i smijati *ćerajući* pred sobom stoku. N. prip. 149. — Ja bih s tobom besjedila, al' mi ne daju. Bogme tajko, braća moja, i mila majka, *veleći* mi, da ne ljubim nikog tuđina. N. pj. I, 426. — A bane je mene poginuo *vojujući* u zemlji Bugarskoj. II, 171. — Stane živeti s carevom kćeri kao svaki baščovan, *noseći* zelen u grad i tako po štogod *zaslužujući*. N. prip. 206. — Ostalo je blago poharčio *zidajući* po kalu kaldrme i *gradeći* po vodam' ćuprije, *dijeleći* kljastu i slijepu. N. pj. II, 104.

c) Primjeri za participa preterita apozitivni: Carev sin *čuvši* to, potrči brže bolje ka koritu. N. prip. 129. — Kad hajduk vidi šta od njega bi, on beži bez obzira, i *došavši* u družinu pola mrtav poviče. 172. — On *doznavši* od slugu šta je i kako je, metne u veče pod bradu sunđer. 59. — Jedna lisica umijesi od zemlje kolače, i *ispekavši* ih namaže ih medom. 176. — (Dete) odmah skoči na vodu i stane plivati ka kraju i *isplivavši* iziđe na breg i otide k ocu svome. 37. — *Išavši* (!) on za dugo dođe u jedan carski dvor. 264. — Otac i mati i sva gospoda isprate je do jezera, i onde *izgrlivši* se s njom i *izljubivši* otac i mati vrate se kukajući. 265. — On siromah pođe malo, ali ne *mogavši* (!) srcu odoleti, vrati se natrag. 22. — Onda se on uputi kroz onu planinu i nađe lovca, i *nazvavši* mu Boga, zapita ga. 238. — Onoga nazovimrca metnu na nosila i *odnesavši* ga u crkvu onako na nosilima

ostave ga usred crkve. 171. — Čovek *opazivši* to reče ženi. 14. — Onda *ostavši* sam u kući, zavuče obje ruke u slanicu. 281. — Careva kći *otišavši* kući, odmah pokaže prase ocu i materi. 256. — Opet se vrati kući bez ništa, i *padnuvši* ocu pod noge kaže sve. 248. — I tako *pogodivši* se s njome, ona skine s ruke svoju pletivaču, a oni s konjâ svoje vreće, pa puni i mjeri. 6. — Ždrijebe *poznavši* glas njezin odmah joj otvori. 178. — *Promenivši* sada vreće pobegne jedan na jednu, a drugi na drugu stranu. 169. — Kad muž uspe, i *pustivši* svinje kad vidi kako su izmršavile, stane ženu grditi. 83. — No *razmislivši* da sama so ne će osmočiti krtolu i povoljiti gosta, uzme i dvije crljene paprike. 293. — *Razumjevši* ovo car pozove sve svoje velikaše. 270. — Car dopusti, i starac *uljezavši* pokloni mu se. 254. — (Careva kći) pritrči bratu svome, te se s njime poljubi, pa onda *uzevši* ga za ruku stane ga voditi kroz sve sobe. 8. — *Viđevši* da je poginuo stane skakati oko divljana tamo amo. 149. — On (Međedović) usuče nekolike breze, pa sve poveže i natakne na svoju kijaču pa *zametnuvši* je na rame otide k nekakome kovaču. 2.

d) Primjeri za participa preterita predikativni: Ja ovu strašnu muku otrpim, ne *maknuvši se,* niti *jauknuvši.* Vukovi Gram. i polem. spisi II, 419. — Učini toliko drugi besposlica, da ni sad još ne mogu na nji pomisliti *na nasmijavši se.* ib. — Otidemo svaki u svoju sobu spavati *ne progovorivši* jedan s drugijem ni jedne riječi. Vukovi Gram. i polem. spisi III, 119. — Pa okrenu od b'jela šatora *zametnuvši* koplje naopako. N. pj. II, 145 (jedini particip preterita u N. pj. I—IV, isp. § 9).

11. U svima navedenim i drugim takovim primjerima subjekat radnje izrečene participom isti je kao i subjekat radnje izrečene glavnim glagolom, što se može držati potvrdom mišljenju, da su priložni (adverbijalni) participi upravo nominativi (§ 5); na pr. Međedović *bježeći* tako dođe na jednu vodu. N. prip. 4 (radnju participa *bježeći* izvodi isto lice kao i radnju prezenta *dođe).* — Puče zmaje na kamenu *čekajući* đevojčicu. N. pj. I, 190 (radnju aorista *puče* izvodi isto lice kao i radnju participa *čekajući).* Ali ima primjerâ, gdje nije tako, nego particip i glavni glagol imaju svaki svoj posebni subjekat, ako uopće imaju subjekat. Razlikovati valja više slučajeva, u kojima primjerâ s participom preterita ne ću dijeliti od onih s participom prezenta (isp. Maretića Gram. i stil. 2. izd. § 627—8.).

a) Riječ, koja znači subjekat participa, stoji u akuzativu ili u dativu, jer taj padež traži glavni glagol; na pr. Nađe jadnu *gospu kukajući.* N. pj. II, 458. Subjekat je participa *gospa,* a subjekat glavnoga glagola *on* (Komnen), ali subjekat participa stoji u akuzativu, jer taj padež traži glavni glagol *(nađe).* Za njim bi se imao povesti i particip pa i on stajati u akuzativu *(kukajuću);* ali on čuva svoj nepromijenjeni adverbijalni oblik, pa i uspomenu svoga postanja od nominativa, te se ne slaže s riječju *gospa,* kakva je u rečenici, nego kakva je kao subjekat participa, a kao takova je u nominativu. Konstrukcija je ista, kao da mjesto participa stoji zavisna rečenica, u kojoj bi *gospa* bilo subjekat, pa je jamačno i nastala tako, da se particip sa svojom imenicom ili zamjenicom shvatio kao zastupnik osobite zavisne rečenice. U stihu 122. iste pjesme kaže se: Osta jadna *gospa kukajući,* gdje je imenica *gospa* u nominativu. Pa kako bi se ovdje mjesto participa moglo reći: Osta jadna gospa tako, da je kukala, tako se misli da se *tako, da je kukala* može zmijeniti istim participom i uz akuzativ imenice *gospa.* Tako i u drugim primjerima: *Lonac* ćeš poznat *zvoneći,* a *čovjeka govoreći.* Posl. Dan. (t. j. tako, da zvoni, tako, da govori). — Trže andžar Đurđu, kneže iz itra lova, ter pogubi lepu *Janju steruć* ložnicu. I, 613. — Pak se fali u selu drugama, da su *tebe* zaboljele ruke *ljuljajući* nejaka bratića. N. pj. I, 612. — »Đeco moja, vi ne dajte dvije b'jele dojke, dosta su vas ml'jekom zadojile i ludijeh do sad odranile.« Ali veli dvoje đece ludo: »Jesu, majko, al' (sc. *nas)* je skupo stalo ta *dvoreći* Duku zulumćara goli, bosi za tri godinice«. II, 179 (glavni je glagol bez subjekta). — *Efendiju* popade groznica *gledajući* šestoper pozlaćen. II, 359. — Začu lelek, i začu kukanje, staru *majku* Jova *kukajući.* N. pj. herc. 91. — Teško *vuku* ne *jedući* mesa, a *junaku* ne *pijući* vina! N. posl. — A čardače, ognjem izgorio! Veće si *mi* mladoj dodijao *šetajući* sama po čardaku, *spavajući* sama u dušeku. N. pj. I, 298. (nom. *sama* uz particip potvrđuje, da je particip upravo nominativ). — Ali su *im* malaksale ruke *sijekući* po Kosovu Turke. II, 308. — I odbroji dvana'est tovar' blaga, i dade joj Srblje vitezova, da *gospođi* zafaita nema *putujući* sama Smederevu. II, 496/7. (da dobije sve što je tražila, da nema više ništa da traži, isp. Vukov Rj. s. v. *zafait;* za nom. *sama* isp. biljj. uz primjer iz N. pj. I, 298). — *Objema* ispanula duša, *pitajući* jedan za drugoga. IV, 11. (za nom.

isp. bilješku uz N. pj. I, 298). — A za čalmom perjanice zlatne, koje *mu* je sultan poklonio, *sijekući* jadne Hercegovce. IV, 56.

Svi su primjeri iz poslovica i narodnih pjesama i u svima particip je predikativan.

b) Primjeri, koji čine drugi slučaj, slažu se s onima prvoga slučaja u tom, da je subjekat participa u njima različan od subjekta glavnoga glagola, a razlikuju se od njih po tom, što subjekat participa ne dolazi u padež, koji traži glavni glagol, nego ostaje u nominativu, ali zato pronomen (anaforički), koji se na subjekat participa proteže, dolazi u padež, koji zahtijeva glavni glagol; na pr. *Međedović gledajući* u ručkonošu, koja je bila krupna i zdrava i lijepa, omili *mu*. N. prip. 4. Subjekat je participa *Međedović*, a glavnoga glagoga *ona* (t. j. ručkonoša). Subjekat participa ostaje u nominativu, ali zato anaforički pronomen *on*, koji se proteže na subjekat participa, dolazi u dativ *(mu)*, koji zahtijeva glavni glagol (omili *mu)*. Konstrukcija bi se mogla tumačiti kao anakolut. Pripovjedač počinje rečenicu tako, kao da će nastaviti na pr. *zavoli je* (M. gledajući u ručkonošu zavoli je), ali je mjesto *zavoljeti* uzeo glagol *omiljeti*, uz koji je postao nuždan dativ. Ali budući da ima primjerâ, u kojima pronomen, koji se na subjekat participa proteže, stoji pred participom i njegovim subjektom (na pr. kaže se i za kokoš: otrcala se, kad *joj* spadne perje *ležeći (ona)* na jajima, Vuk Rj. s. v. otrcati se), koji se ne mogu tako tumačiti, pa i poradi drugih slučajeva, koji u ovaj paragraf idu, čini mi se vjerojatnije, da se particip shvatio u značenju zavisne rečenice pa drugi dio rečenice udesio kao glavna rečenica prema toj tobože zavisnoj (M. kad je gledao u ručkonošu, omili mu). Otuda anakolut jamačno i dolazi. Isp. iz Vukova Miloša str. 65. Tako *kad* Ćaja-paša *dođe* u Jagodinu, dođe *mu* narod i donese ranu; str. 62. — Ćaja-paša pak *došavši* s vojskom u Čačak, dođe *mu* narod i donese ranu. Drugi primjeri: *Gacajući (on)* preko snijega počne *mu* točiti krv iz nosa. N. prip. 92. — Tako *ona* između naroda *provlačeći se i bježeći* nekako *joj* spadne papuča. 129. — *Prošavši (on)* mnoge zemlje i gradove nanese *ga* jedno veče put pred kuću jednoga bogatog čoeka. 161. — Onda se *on* razboli, i *bolujući* dugo vremena, padne *mu* na um na mleko. 225. — Oni *sandučić* s ono troje đečice *ploveći* rijekom nanese *ga* sreća ispred jednoga velikoga dvora. 230. — Ono *dvoje đece igrajući* se jedan dan po jednoj livadi prikaže *im* se jedan mladić. 235. — *Idući (ona)* tako eto ti *pred nju* zeca.

245. (prom. nije u dat., nego u padežu s prijedlogom). — *Vozeći čoek* veslom pukne *mu* gužva. N. posl. 200. (riječi Vukove). — Na kućnome pragu prostru struke, i *djevojka kleknuvši* na njih, otac *joj* daje dobru molitvu. Vuk Rj. s. v. dobra molitva. Ima primjerâ i s pridjevom mj. participa, na pr. I *go* i *bos*, i *još mu je* zima. N. posl.

Svi su primjeri ili iz narodnih pripovijedaka ili iz Vukova jezika i u svima particip je apozitivan.

Zanimljivo je, da takovih primjera ima i u (starom) grčkom jeziku; samo što uza svoj subjekat (koji i nije izrečen) i particip dolazi u nominativ, jer grčki particip nije adverb, što potvrđuje mišljenje, da i srpskohrv. particip, koji je adverb, može biti upravo nominativ. Evo par primjera: *ὁ δ' ἀγλαΐῃφι πεποιθὼς, ῥίμφᾳ ἑ γοῦνα φέρει μετά τ' ἤθεα καὶ νομὸν ἵππων.* Z 510—11. 'a on (konj) u ljepotu i ponos uzdajući se brzo ga noge nose na obična mjesta i na pašu'. — *καὶ πῦρ ἀναίθων, χιόνος οὐδέν μοι μέλει.* Eur. Kikl. 331. 'i vatru ložeći do snijega ništa mi nije stalo'. — *ἐλθὼν δ' ἐκεῖσε, πρῶτα μέν μ' (= με) οὐδεὶς ξένων ἐκὼν ἐδέξατο, ὡς θεοῖς στυγούμενον.* Eur. IT. 947. 'a došavši onamo, najprije me nitko od stranaca nije rado primio kao bogovima omražena'. Iza participa *ἐλθών* dolazi poslije još jedan particip *στυγούμενον*, kojemu je isti subjekat kao prvomu, ali stoji u akuzativu slažući se sa *μέ*, jamačno stoga, što i dolazi iza toga akuzativa. Isp. Kühnera-Gertha II. str. 105. i d. Tumači se grčka konstrukcija kao anakolut, što je ovdje lakše nego u srpskohrvatskom, ali bi možda bolje bilo i nju tumačiti onako kao srpskohrvatsku. U oba jezika dolazi pronomen i pred participom.

c) Subjekat participa i onaj glavnoga glagola različni su, a osobito je u primjerima, koje ću pod ovom tačkom navesti, to, da između subjekta participa i glavnoga glagola nema nikakva gramatičkoga kontakta te ni subjektu participa ni pronomenu, koji bi se na nj protezao, ne zavisi padež o glavnom glagolu; na pr. Tako one tijo *govoreći*, puče puška iz kaurske vojske. N. pj. III, 555. — Onđe (među) *živeći* s njome, žena zatrudni i rodi muško dijete. N. prip. 1. — Tako onđe (mi) *pogodivši se* s njome, ona skine s ruke svoju pletivaču. 6. — Tako *putujući* jedan put dune jaki vjetar te odnese galiju Bog zna kuda. 42. — I tako ona (Gramatika) iziđe na svijet ne samo *ne primivši* za trud oko nje ni G. Grimm ni ja jedne krajcare, nego *još hvaleći* Rejmera, što je se primi. Vukovi

Gram. i polem. spisi III, 122. — *Videći* sad Nijemci, da to nije šala, nego da se čitav rat otvori na granici, dođe Varadinski general Dženej u Zemun. Vukovi Istor. spisi I, 23. — *Ne budući* pristanište zgodno za zimovnik, svjetovahu mnogi da se odvezu odande. Vuk. Djela apost. 27, 12. *(ἀνευθέτου δὲ τοῦ λιμένος ὑπάρχοντος πρὸς παραχειμασίαν).*

Ovakova konstrukcija dolazi ponajviše u narodnim pripovijetkama i u Vukovu jeziku, rijetko u narodnim pjesmama, a participip je ponajviše apozitivan (predikativan će biti u navedenom primjeru iz Vukovih Gram. i polem. spisa III, 122: tako da nijesmo primili ni G. G. ni ja ni jedne krajcare).

U drugim jezicima participska konstrukcija, koja nastaje, gdje nema gramatičkoga kontakta između subjekta participa i glavnoga glagola, te subjekat participa zajedno s participom dolazi u koji kosi padež, zove se apsolutna, pa se i particip u našim primjerima može zvati apsolutnim, i to apsolutnim nominativom (isp. Maretića Gram. i stil. 2. izd. § 628, a.), jer mu subjekat stoji u nominativu kao u grčkom apsolutnom genitivu što stoji zajedno s participom u genitivu, u latinskom apsolutnom ablativu u ablativu, a u staroslovenskom i gotskom apsolutnom dativu u dativu. I preveo bi se particip sa svojim subjektom u nominativu na grčki apsolutnim genitivom, na latinski apsolutnim ablativom, a na staroslovenski ili gotski apsolutnim dativom.

Ipak ni u grčkom jeziku u takovom slučaju ne dolazi svagda apsolutni genitiv, nego particip ostaje i u nominativu, na pr. *μέλλων δὲ πέμπειν μ' Οἰδίπου κλεινὸς γόνος μαντεῖα σεμνὰ Λοξίου τ' ἐπ' ἐσχάρας, ἐν τῷ δ' ἐπεστράτευσαν Ἀργεῖοι πόλιν.* Eur. Fen. 283—5. 'namjeravajući me slati Edipov dični potomak k slavnomu proročištu i k Loksijinu ognjištu, tada zavojštiše Argivci na grad' (mj. gen. aps. *μέλλοντος δὲ πέμπειν με Οἰδ. γόνου). — καὶ ἡ οἰμωγὴ ἐκ τοῦ Πειραιῶς διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν εἰς ἄστυ διῆκεν, ὁ ἕτερος τῷ ἑτέρῳ παραγγέλλων.* Ksen. Hel. 2, 2. 3. 'i jauk je iz Pireja kroz duge zidine u grad prolazio, jedan drugomu javljajući' (mj. gen. aps. *τοῦ ἑτέρου τῷ ἑτέρῳ παραγγέλλοντος).* Isp. Kühnera-Gertha II. str. 108. i d., Brugmanna-Thumba Griech. Gramm. 605. i d.

d) Četvrti slučaj čine primjeri, u kojima particip uopće nema određena subjekta, te i rečenica, kojom mu se značenje može objasniti, valja da nema subjekta (da bude besubjektna), a za predikat

joj se najčešće može uzeti refleksivan glagol u 3. l. sing., kadšto s pasivnim značenjem; na pr. Pokraj furune *sjedeći* ništa se ne dobija. N. posl. (= tako, da = ako se sjedi). Gramatičkoga kontakta između subjekta participa i glavnog glagola ne može ni biti, kad određena subjekta i nema. Drugi primjeri: *Poradivši* Bog će dati. N. posl. 255. (= ako se poradi, B. će dati). — Lašnje se je obuć' *sjedeći* nego *stojeći*. Dan. Posl. — A vaj! duge noći! s bábom *spavajući*. N. pj. I, 207. — Zato su đekoje (pjesme), koje iz neznanja, koje *želeći* jezik popraviti, đešto i nepravo napisane i naštampane. Vuk, N. pj. I, (Biograd 1891.) str. XXXIV. (= jer se željelo). — Od Risna *idući* uz otoku oko jednoga sahata je varoš i više nje gradić Perast. N. posl. XVI. (= ako se ide). — S južne se strane onaj komad zove Sutorina i upravo *uzevši* nije širi od jednoga sahata. N. posl. XIX. (= ako se upravo uzme). Primjerâ ima najviše u narodnim poslovicama i u Vukovu jeziku, u narodnim su pjesmama vrlo rijetki, iz narodnih pripovijedaka nemam nijednoga. Particip može biti i apozitivan i predikativan (predikativan je u primjeru iz Dan. Posl., drugi će biti apozitivni).

U grčkom i latinskom jeziku upotrebljava se u istoj prilici dativ participa; na pr. *ὁ μὲν χρύσεος (χρητὴρ) ἕκειτο ἐπὶ δεξιὰ ἐσιόντι ἐς τὸν νηόν*. Hdt. I, 51. 'zlatan je vrč stajao s desna ulazeći u hram' (= ako se ulazi). — *πρός τε γὰρ ἡδονὴν καὶ πρὸς εὐδοξίαν καὶ ὠφέλειαν σκοπουμένῳ ὁ μὲν ἐπαινέτης τοῦ δικαίου ἀληθεύει*. Plat. Drž. 589, c. 'jer na ugodnost i na slavu i korist gledajući (= ako se gleda) hvalilac onoga, što je pravedno, govori istinu'. — Caesar Comphos pervenit, quod est oppidum primum Thessaliae *venientibus* ab Epiro. Caes. B. c. 3, 80, 1. 'koji je grad prvi u T. dolazeći od Epira' (= ako se dolazi). — Vere *aestimanti* Aetolium magis bellum fuit. Liv. 37, 58, 8. 'pravo prosuđujući (= ako se prosuđuje) bio je rat više etolski'. Kühner-Gerth I. s. 423. i d., Kühner-Stegmann I. s. 321. i d. U litavskom dolazi u takovoj prilici adverbijalni oblik participa prezenta na *-ant*, koji se zove gerund; na pr. miszę *belaikant* jis mëgoju: 'držeći propovijed (= dok se držala propovijed) on je spavao'. Ako particip ima subjekat, stoji u dativu; na pr. *man* namon *einant* saulė szvėtė: 'kući idući sunce je sjalo' (= kada sam kući išao, s. j. s.). Isp. Schleichera Lit. Gramm. str. 320. i d., Brugmanna Grdr.[2] II, 3, str. 967.

Više primjerâ za sve slučajeve upotrebe srpskohrvatskih adverbijalnih participa, koji u ovaj paragraf pripadaju, navodi Maretić

u Gram. i stil. 2. izd. § 627. i 8. pa Lj. Stojanović u Južnoslov. Filologu VIII. str. 9. i d.

Ovakove konstrukcije, kakove smo netom našli kod priložnih participa, javljaju se i kod pridjevnih participa: kod participa pret. akt. II. i participa pret. pas., ako im je dodan priložni particip *budući* (isp. § 6. i 7.). Tako padaju pod tačku b) primjeri, kakvi su ovi: *Koja* (mati) *budući* u vojsku *došla,* ugleda *je* sin iz daleka. Banovac Razg. 9. — *Mi budući svezani* našijemi grijesi, Isukrst odriješi i otkupi *nas.* Divković Bes. 10. — a pod tačku c) padaju primjeri, kakvi su ovi: Pridoše na greb *budući* ve *isteklo* sunce. N. Ranjina 123 b. — *Budući* samo jedna strana *obrala* Meletija, ne kti papa uvriditi drugu stranu. Kanižlić Kam. 84. — V ono vrime *budući* večer *učinjen* biše plaf nasrid mora. Bernardin p. 26. (Maret.). Više primjera u Akad. rj. I. str. 369.[b] i d.

## Ekskurs k § 9. str. 144 (18).

Ne smijem propustiti reći koju i o sporu, koji se tiče naziva apozitivnoga participa. Taj spor nije nastao u gramatici srpskohrvatskoj ni uopće u slavenskoj, nego u grčkoj, gdje je najviše gramatičkih termina i postalo pa se u originalu ili u prijevodu prenijelo u gramatiku latinsku i u onu drugih jezika. Srpskohrvatskomu apozitivnomu participu odgovara grčki apozitivni particip istoga značenja. Taj je particip, čini se, prvi apozitivnim prozvao i od predikativnoga rastavio K. W. Krüger u svojoj grčkoj gramatici (5 izd. § 56, 9.), a za njim su se poveli drugi, poimence spominjem G. Curtiusa u njegovoj grčkoj gramatici (16. izd. § 579.) i Miklošića (u Sint. str. 825, 10.); isp. i Vondráka u njegovoj slavenskoj gramatici (II. str. 407.). Curtius u svojoj knjizi »Erläuterungen zu meiner griech. Schulgrammatik« (3. izd. str. 203.) taj naziv i opravdava. Naročito kaže, zašto se nije poveo za J. Classenom u njegovoj knjizi »Beobachtungen über den Homerischen Sprachgebrauch«, Frankfurt a. M. 1879., gdje je iznova izdao više kraćih svojih rasprava o grčkom, naročito Homerovu, participu. U toj je knjizi Classen svaki particip osim atributivnoga, pa i naš i apozitivni i predikativni, nazvao predikativnim. U tom pak svom predikativnom participu razlikuje Classen tri slučaja: a) gdje particip znači posve spoljašnji odnošaj prostorne sveze ili gibanja (na pr. *ἔχων* 'imajući', *φέρων* 'noseći', *ἄγων* 'vodeći'); b) gdje particip znači adverbijalnu oznaku glavne radnje, koja joj način, oblik ili značaj aficira; c) gdje particip znači

objektivnu oznaku glagolske radnje dajući joj dopunu, koja pokazuje njezin uzrok ili sadržaj (o. c. str. 81.). Slučaj pod b) naš je predikativni, slučaj pod *c)* naš apozitivni particip. Svoje pak mišljenje motivira Classen tim, da particip, koji on zove predikativnim (naš apozitivni i predikativni), gotovo posve gubi samostalnost te svoju zadaću ispunjava tako, da dodaje glavnomu glagolu dopunu, koja mu radnju određuje ili modificira (o. c. str. 81.). Istina je, da i apozitivni i predikativni particip glavni glagol označuju, ali to svaki od njih čini drukčije. Predikativni označuje radnji glavnoga glagola način, a apozitivni vrijeme, uzrok itd. Pa i sam Classen u daljoj diobi svoga predikativnoga participa (kao što smo naprijed vidjeli) razlikuje te dvije vrste njegove. Nije li bolje, za njih odmah imati posebne nazive? Isp. što o Classenovu nazivlju participâ kaže Curtius Erläuterungen str. 203. Ali Classenova knjiga, u kojoj se nauka o grčkim (naročito Homerovim) participima veoma jasno i precizno, a i iscrpno razlaže, mnogo je utjecala na potonje mišljenje o nazivlju participâ. Eno već R. Kühner u svojoj opširnoj grč. gramatici ne upotrebljava Krügerovih i Curtiusovih naziva, nego kaže za naš predikativni particip samo to, da je dopuna glagolskoga pojma (»Ergänzung eines Verbalbegriffes, ergänzendes Partizip«), a za apozitivni, da izriče adverbijalnu sporednu oznaku vremena, uzroka, namjere, uvjeta, načina; gdje ne dolazi u obliku genitiva apsolutnoga, zove ga odnosnim (bezüglich), jer se onda radnja participa odnosi (bezieht) na subjekat, ili s istoga uzroka part. coniunctum (tako već u 2. izd. svoje gramatike, koje je sam K. redigirao, na str. 637. i d., a ostalo je i u 3., koje je redigirao B. Gerth, str. 77. i d.).

Od učenih ljudi novijega smjera spominjem B. Delbrücka, koji u svojoj poredbenoj sintaksi II, 478. prigovara nazivu predikativnoga participa te drži za bolji naziv »privremeno atributivni«. Na str. 479. spominje diobu Krügerovu i Classenovu, ali ih ne usvaja, nego kaže, da je na dlanu, da sve te diobe nijesu slobodne od samovolje, pa razmatra participe samo prema glagolskim osnovama (part. prezenta, particip aorista). Ni Brugmann s običnim diobama participâ nije zadovoljan te veli na str. 602. četvrtoga izdanja svoje grčke gramatike (koje je redigirao A. Thumb), da od tih dioba ipak nijedna nije jedina zgodna i nijedna slobodna od samovoljâ, jer se sva raznoličnost odnošajâ ne da iscrpsti s pola tuceta, a ni jednim ili dvjema tucetima razdjeljaka. A iza toga govori napose o apozitivnom pa o predikativnom participu, ako ih i ne zove tako. Isp.

i njegov Grundriss² II, 3. str. 950—51. Delbrückova i Brugmannova osuda diobe i naziva participâ može biti razložita. Ipak držim, da je bolje, već i raspravljanja radi, da svaka vrsta ima svoje ime. A što se samovolje tiče, tko ne zna, kako često i u gramatičkoj i u drugoj nauci a potiori fit denominatio! J. M. Stahl u svojoj krit.-hist. sintaksi grč. glagola (Heidelberg 1907.) zove naš predikativni particip također predikativnim (str. 702.), a naš apozitivni, ako ne dolazi u apsolutnom obliku, konstruiranim (konstruiertes P. str. 704.) Taj naziv ne znači ništa drugo nego Kühnerov: p. coniunctum.

Ono, što se izriče apozitivnim participom, može se izreći i posebnom zavisnom rečenicom temporalnom, kausalnom itd., koje se sve zovu adverbijalnima, jer označuju glavnu onako, kao što čine adverbi (temporalni, kausalni itd.), a i počinju se s konjunkcijama, koje su upravo adverbi, ponajviše od relativne pronominalne osnove, kao što se prave relativne, koje se počinju s adjektivnim oblikom relativnoga pronomena, zovu adjektivne. Od adverbijalnih zavisnih rečenica prenosi se naziv adverbijalni i na apozitivni particip, kojim se isto izriče. Već smo kod Kühnera našli, da naš apozitivni particip izriče a d v e r b i j a l n u sporednu oznaku vremena, uzroka itd. Naziv »adverbijalni particip« osobito je zgodan za školu pa su ga mnoge novije školske gramatike prihvatile; tako i moja grčka (ali J. Turoman je u svojoj zadržao naziv »apozitivni«).

Ako Lj. Stojanović u svojoj raspravi »Značenje glagolskih participa« u Južnoslov. Filologu VIII. na str. 6. nagađa, da srpskohrvatski apozitivni particip zovu adverbijalnim zato, što je oblikom adverab, on zaboravlja, da je naziv postao za grčki takav particip, koji nije oblikom adverab. Dalje St. poriče, da se za participe može reći, da u jednom slučaju znače način, u drugom vrijeme, u trećem uzrok, jer tobože služe samo zato, da bliže objašnjavaju radnju glagola glavne rečenice, pa ako se ta radnja događa u isto vrijeme s radnjom, koja se njim kaže, dolazi particip prezenta (sadašnji glagolski prilog); ako se radnja glavne rečenice događa poslije radnje glagolskoga priloga, onda stoji particip perfekta aktivni (prošli glagolski prilog), (kao što stoji u prijevodu Budmanijeve sintakse S. Kalika na str. 72.—73.). Istina je, da participi sami po sebi ne znače ono, što St. poriče da znače. To se vidi već otuda, što isti particip može značiti sad vrijeme sad uzrok itd., ali po savezu s ostalom rečenicom on može d o b i t i sad ovakovo sad onakovo značenje. St. veli, da se u primjeru: *Čuvši* to car odmah *dozove* onoga momka —

ne kaže participom, kad je car dozvao momka (to je kazano prilogom *odmah),* već da je car prvo čuo, pa ga poslije dozvao. A nije li tim izrečen vremenski odnošaj jedne radnje prema drugoj onako, kako bi se izrekao, da je mjesto participa rečenica: pošto to car *čuje,* dozove odmah onoga momka?

Uza sve to držim, da je bolje apozitivni particip nazivati apozitivnim, jer je taj naziv precizniji; adverbijalnim bi se naime mogao zvati i predikativni particip, jer i on označuje glavni glagol poput adverba (isp. § 4.). Tako u primjeru, koji također navodi St.: Danas sam ručao *stojeći* — predikativni particip *stojeći* znači isto, što bi značili adverbi *stojke* ili *stojećke* (ovaj je od participa i postao), t. j. ručao sam tako, da sam stajao.

## Sadržaj

Strana

§ 1. Uvod . . . . . 127 (1)
§ 2. Atributivni pridjev . . . . . 127 (1)
§ 3. Apozitivni pridjev . . . . . 128 (2)
§ 4. Predikativni pridjev . . . . . 131 (5)
§ 5. Pridjevni i priložni participi . . . . . 133 (7)
§ 6. Particip preterita aktivni II . . . . . 137 (11)
§ 7. Particip preterita pasivni . . . . . 140 (14)
§ 8. Priložni participi u pridjevnoj službi . . . . . 142 (16)
§ 9. Priložni participi u apozitivnoj i predikativnoj službi . . . . . 142 (16)
§ 10. Primjeri za njih . . . . . 145 (19)
§ 11. Kongruencija njihova . . . . . 148 (22)
Ekskurs o nazivu apozitivnoga participa . . . . . 154 (28)